

«КОМП'ЮТЕРНЕ ХУЛІГАНСТВО»: КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ

Проблема комп'ютерної злочинності, під якою ми розуміємо сукупність злочинів, що вчиняються з використанням комп'ютерних технологій, дедалі стає все актуальнішою. В різних джерелах, і публіцистичних, і в результатах наукових досліджень, зустрічається термін «комп'ютерне хуліганство», а кіберзлочинців часто називають «комп'ютерними хуліганами» [1–3]. Проте за довгі роки досліджень в цій галузі, автор не зустрів ні одного випадку притягнення до кримінальної відповідальності за ст. 296 Кримінального кодексу України [4] (далі – КК України) за хуліганські дії в кіберпросторі. Відповідно поставило завдання виявити причини такої розбіжності між наукою та практикою: або названі терміни не мають право на існування по відношенню до комп'ютерної злочинності, або, дійсно, це явище є злочином, але відповідної реакції на його прояви з боку правоохоронних органів не відбувається.

Методологічно вирішення цього завдання необхідно здійснити шляхом зіставлення ознак негативних дій, які зараз розповсюджені в кіберпросторі, з ознаками складу злочину, передбаченого ст. 296 КК України. При цьому слід відповісти на ключові питання, які стосуються кожної ознаки.

Для уявлення про вказані дії та осіб, що їх вчиняють, наведемо висловлення з одного з веб-сайтів: «Їх називають гриферами, задирами, дурними гравцями, поверненими і т.д. Є ймовірність, що один з таких лиходіїв принаймні один раз потурбує вашої дитину в таких багатокористувацьких іграх, як Halo 2, Everquest, The Sims Online, SOCOM і Star Wars Galaxies. Кривдники (грифери), по суті, ті ж двірські хулігани; вони одержують задоволення, грубіяючи навколишнім. Звичайно хулігани знущаються з інших, особливо над починаючими (чайниками); заважають грати товаришам по команді; використовують нецензурну лексику; шахраюють; створюють разом з іншими гриферами бродячі банди; блокують виходи з кімнат; виманюють монстрів на необережних гравців або використовують гру, щоб досаждати, кому тільки можна, або тиранізувати конкретну людину. Хоча вони становлять лише

малу частину від загального числа користувачів, через гриферів деякі компанії втратили клієнтів» [5].

Яскравим прикладом «комп'ютерного хуліганства» є так званий «тролінг» – нагнітання учасником спілкування («тролем») гніву, конфлікту шляхом прихованого або явного зачіпання, приниження, образи іншого учасника або учасників, найчастіше з порушенням правил сайту та, іноді неусвідомлено для самого «троля», етики мережної взаємодії. Виражається у формі агресивної, знущальної й образливої поведінки [6].

Розпочати порівняння із складом злочину слід, звичайно, з об'єкту злочину. Ключовим питанням тут є таке: чи можуть дії, вчинені в кіберпросторі порушувати громадський порядок та моральність? Стосовно моральності відповідь позитивна, хоча б тому що переважна кількість випадків такої поведінки пов'язана із ненормативною лексикою, а з розвитком можливостей передавання зображення через мережу – і з візуальним порушенням норм моралі.

Громадський порядок – це сукупність суспільних відносин, що забезпечують спокійні умови життя людей у різних сферах суспільно корисної діяльності, відпочинку, побуту і нормальної діяльності підприємств, організацій, установ у цій сфері [7, с. 359]. Виходячи з того, що кіберпростір, Інтернет став невід'ємною частиною життя переважної кількості людей, причому більшість вказаних сфер життя мають повноцінні проєкції в кіберпросторі, цілком слушно буде стверджувати, що громадський порядок повинен дотримуватися і у всесвітній мережі.

Заковика тут в тому, що часто, оцінюючи правопорушення на предмет віднесення його до злочинів проти громадського порядку, юристи аналізують місце його вчинення, яке на їх думку повинне бути громадським. При цьому визначення такого місця дано в ст. 1 Закону України «Про заходи щодо попередження та зменшення вживання тютюнових виробів і їх шкідливого впливу на здоров'я населення» [8]. Це визначення, яке хоча і має далеке відношення до кримінального права, але є єдиним в законодавстві, прив'язує громадське місце до частини (частин) будь-якої будівлі, споруди, а отже місця спілкування людей в мережі (форуми, чати тощо) не можуть бути визнані такими. Такі умовиводи, зокрема, і перешкоджають притягненню винних до відповідальності [9].

Ми не погоджуємося з таким звуженням поняття «громадське місце» з огляду на розвиток можливостей спілкування та сумісної діяльності людей, пов'язаних з мережею Інтернет. Сучасні засоби передачі відео-, аудіо-, текстової інформації, які використовуються соціальними мережами, що стали для багатьох людей чи не єдиним місцем спілкування та повсякденної діяльності, дозволяють провести чіткі паралелі

сутності таких місць із традиційним значенням терміну «громадське місце».

Як додаткові факультативні об'єкти хуліганства часто виступають особистість, здоров'я, навколишнє середовище, власність [7, с. 364]. Більше того, в практиці завдання шкоди таким об'єктам паралельно з хуліганськими діями в переважній більшості випадків слугує критерієм відмежування кримінально караного хуліганства від адміністративного правопорушення. Дуже рідкі випадки притягнення до відповідальності навіть за ч. 1 ст. 296 КК України без пошкодження майна чи тілесних ушкоджень. В інших випадках такі дії не розглядаються як злочин, оскільки є малозначними відповідно до ч. 2 ст. 11 КК України.

Звичайно, завдати тілесних ушкоджень в мережі неможливо, як і пошкодити майно, але в багатьох випадках дії кіберхуліганів пов'язані із завданням шкоди інформації – її витоком, втратою, підробкою, блокуванням, спотворенням процесу обробки або порушенням встановленого порядку її маршрутизації. Відповідно до ст. 177 Цивільного кодексу України [10] інформація є об'єктом цивільних прав поряд із майном, а ч. 2 ст. 200 того ж кодексу передбачає, що суб'єкт відносин у сфері інформації може вимагати усунення порушень його права та відшкодування майнової і моральної шкоди, завданої такими правопорушеннями. Отже, на наш погляд, шкода, завдана інформації в ході комп'ютерного хуліганства, може бути критерієм його оцінки як злочину для обґрунтування грубості порушення громадського порядку та, відповідно, його суспільної небезпечності.

Щодо інших ознак складу злочину скористуємося висновками М. Й. Коржанського, який відрізняє діяння, передбачене ст. 296 КК України, від інших подібних злочинів таким чином:

1) мотивом – головною ознакою цього злочину є хуліганський мотив – прагнення невихованої, егоїстичної особи до самовиразу, до самоствердження способами порушення громадської моральності і громадського спокою та проявом явної неповаги до суспільства;

2) приводами, які явно неадекватні, невідповідні вчиненим винним діям – вони зовсім несуттєві, неістотні;

3) причинами конфлікту – при хуліганстві ці причини внутрішні, вони не мають логічного обґрунтування в обставинах, не впливають із обставин, не обумовлені ними;

4) умислом – наявністю наміру порушити громадський порядок і виявити явну неповагу до суспільства [11, с. 461].

Очевидно, що всі ці ознаки властиві явищам, які були нами описані на початку. Отже, з огляду на таку очевидність та обмежений обсяг нашого дослідження, не будемо на них зупинятися детально.

Важливими ознаками простого хуліганства (ч. 1 ст. 296 КК України) є винятковий цинізм та особлива зухвалість, хоча б одна з яких повинна бути присутня в діях винної особи. Аналізуючи детальний опис цих ознак в праці М. Й. Коржанського [11, с. 462–467], приходимо до висновку, що ці ознаки можуть бути присутні в комп'ютерному хуліганстві. Зокрема, це може виражатися в: знуцанні над особою, яке тривалий час і вперто не припинялось (тролінг); тяжкій образі потерпілого; діях, які були пов'язані з пошкодженням чи знищенням інформації у великих обсягах, або навіть не великих, але критично важливої інформації; зриві масового заходу (наприклад, телеконференції) або в тимчасовому припиненні нормальної діяльності установи, підприємства (зокрема, інтернет-магазину, соціальної мережі та, в принципі, будь-якого сайту). Зі зростанням доступності відеоконференцзв'язку стає можливим прояв виняткового цинізму у вигляді непристойних неподобних рухів тіла, оголення статевих органів тощо.

Таким чином, приходимо до висновку, що кримінально каране комп'ютерне хуліганство реально існує і з огляду на безкарність стає все більш суспільно небезпечним. Щоб оцінити ступінь його суспільної небезпечності достатньо згадати випадки спричинення такою поведінкою тяжких наслідків, повідомлення про які час від часу з'являються в ЗМІ [9].

Отже, виходячи з сучасного рівня розвитку інформаційних технологій та їх значення в житті особи, суспільства та держави, за хуліганські дії в кіберпросторі, які мають всі ознаки злочину, передбаченого ст. 296 КК України, – комп'ютерне хуліганство – повинна наставати кримінальна відповідальність.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Шеломенцев В. П. Організована кіберзлочинність: до визначення поняття [Електронний ресурс] / В. П. Шеломенцев // Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика) . – 2009. – Вип. 21. – С. 314–322. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/boz_2009_21_39.pdf.
2. Хахановський В. Г. Особливості криміналістичної характеристики кіберзлочинів [Електронний ресурс] / В. Г. Хахановський // Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ . - 2011. - № 1(1). - С. 89-93. - Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/j-pdf/aymvs_2011_1\(1\)_13.pdf](http://nbuv.gov.ua/j-pdf/aymvs_2011_1(1)_13.pdf).
3. Проблеми чинної вітчизняної нормативно-правової бази у сфері боротьби із кіберзлочинністю: основні напрями реформування : аналітична записка [Електронний ресурс] / Д. Дубов ; М. Ожеван ;

Національний інститут стратегічних досліджень
<http://www.niss.gov.ua/articles/454/>. – Назва з екрану.

4. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III [Електронний ресурс] / Верховна Рада України : Законодавство. – 09.11.2014 р. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.
  5. Кто такие Интернет-хулиганы и что они делают? [Електронний ресурс] : Библиотека правозащитника / Общественное движение «Сопrotивление». – 09.11.2014 р. – Режим доступу: <http://www.soprotivlenie.org/?id=3&cid=129&t=v>. – Назва з екрану.
  6. Внебрачных Р. А. Троллинг как форма социальной агрессии в виртуальных сообществах / Р. А. Внебрачных // Вестник Удмуртского университета. – 2010. – Вып. 1. – С. 48–51.
  7. Кримінальне право України: Особлива частина: підручник / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін.; за ред. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. – 4-е вид., переробл. і допов. – Х.: Право, 2010. – 608 с.
  8. Закон України «Про заходи щодо попередження та зменшення вживання тютюнових виробів і їх шкідливого впливу на здоров'я населення» від 22.09.2005 р. № 2899-IV [Електронний ресурс] / Верховна Рада України : Законодавство. – 09.11.2014 р. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2899-15>.
  9. Полуденко Анна. Міліція не може притягти до відповідальності за образи в Інтернеті [Електронний ресурс] / Інтернет-видання «Закарпаття онлайн». – 13 квітня 2012р. – Режим доступу: <http://zakarpatya.net.ua/News/95354-Militsiia-ne-mozhe-prytiahty-do-vidpovidalnosti-za-obrazy-v-Interneti>. – Назва з екрану.
  10. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV [Електронний ресурс] / Верховна Рада України : Законодавство. – 09.11.2014 р. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.
  11. Коржанський М. Й. Кваліфікація злочинів : навч. посібник. Видання 2-ге. – К. : Атіка, 2002. – 640 с.
-
-